

Dr. Estók József

A progresszív végrehajtás elvi és gyakorlati kérdései – sátoraljaújhelyi tapasztalatok*

Az 1970-es évek végére a nyugat-európai országokban egyre nagyobb teret kapott az a felfogás, amely azt vallotta, hogy:

- a bebörtönzéssel szükségszerűen együtt jár a személyiség különböző mértékű reformájú károsodása, különféle torzulások, devianciák kialakulása, amely összeegyeztethetetlen az egyéni, az emberi jogokkal, s ezekkel szemben fel kell lépni.
- ha a társadalom és tagjainak védelme érdekében elkerülhetetlenül szükséges és indokolt a bűnelkövetők hosszabb, rövidebb idejű elzárása, akkor ez úgy történhet meg, hogy a fogvatartott személy emberi méltóságának tiszteletben tartásáról egy pillanatra sem mondunk le.

A fenti két nézet volt a mozgatórugója az Európai Közösség tagjainál a börtönszabályok összeállítása során olyan ajánlások kimunkálásának, amelyek – a kívánt cél elérése érdekében – alkalmasak és hivatottak voltak a modern börtönügyi alapelvekkel együtt a jogalkotási és jogalkalmazási gyakorlatot a fenti felfogás szerint befolyásolni.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben elhelyezésre kerülő fogvatartottak jogai a vonatkozó rendelkezéseknek megfelelően biztosítottak, ma már senkinek nem feltűnő, hogy az intézetben a végrehajtási fokozatokon – fegyház és börtön fokozat – belül lényeges különbségek fedezhetők fel az adott fokozatra vonatkozó rezsimszabályokban. Ezek lényege tömören az, hogy – a jogszabályokkal összhangban – meghatározható az egyes, nemkívánatos viselkedésformákat képviselő fogvatartottak részére a jogszabály adta lehetőségek kapcsán a „törvényi minimum” alkalmazása, míg a kiemelkedően jól teljesítő fogvatartottak részére – ahol azt a jogszabály megengedi – a felső határ is túl léphető.

Ez utóbbi lehetőség elérése érdekében elsősorban a fogvatartottaknak kell tenni, alapvetően rajtuk múlik, tesznek-e az átlagosnál többet ezért vagy sem. Ebben a folyamatban a személyzet szerepe a korrekt értékelés, a jogok mindenkor, illetve az elérhető lehetőségek érdem szerinti biztosítása, a kötelességek betartása, illetve betartatása.

Tömören ennyiben összegezhető a későbbiekben részletesen ismertetésre kerülő progresszív végrehajtási rendszer és klasszifikációs munka, amelyet az intézetben közel öt éve – megítélésem szerint – sikeresen és eredményesen működtetünk.

A rendszer kialakítását, működtetését – amellet, hogy ez komoly szakmai kihívás is – az Európai Börtönszabályok ajánlásaiban megfogalmazottak is motiválták a minél

* A Magyar Börtönügyi Társaság 2004. április 2-ai ülésén elhangzott előadás rövidített változata.

szélesebb fogvatartotti kategóriák, csoportok kialakításának szorgalmazásával, a hatékonyabb kezelés és a sikeresebb reszocializáció elérése érdekében.

A jelzett ajánlások közül a legfontosabbakat szeretném kiemelni:

– az ajánlás 13. pontja alapján:

„Amennyiben lehetséges, elkülönített intézményeket, vagy egy intézményen belül különböző szekciókat kell létrehozni a különböző eljárási módozatok alkalmazása, vagy az elítéltek kategóriáinak ellátása céljából.”

– a 67. pont 3. bekezdése alapján:

„Törekedni kell az elítéltek nyitott intézetekben való elhelyezésére, vagy széleskörű lehetőséget kell biztosítani számukra a külvilággal való kapcsolatteremtésre.”

– illetve a 69. pont 2. bekezdése alapján:

„Törekedni kell olyan módszerek kidolgozására, amelyek azt a célt szolgálják, hogy az elítélt maga is vegyen részt, működjön közre kezelésében.”

A fenti ajánlásokat és a nyugat-európai államok közössége által elfogadott alapelveket a magyar büntetés-végrehajtás igyekezett adaptálni és – a 90-es évek elején megindult jogharmonizációs munka során – saját fejlődésének iránymutatójaként kezelni. Dr. Lőrincz József a következőképpen ír erről a „Büntetőpolitika és büntetés-végrehajtás rendszerváltozáson innen és túl” című dolgozatában [BSZ 2003. 1. szám – a szerk.]: „... a büntetés-végrehajtás is rendelkezik olyan, minőségi mutatókkal, szakmai értékekkel, normákkal, alapelvekkel, amelyeket több évtizedes fejlődése során maga, valamint olyanokkal, amelyeket e szakterület egyetemes európai fejlődése alakított ki. Ilyen a korábbi évtizedekben is érvényesülő elvek voltak a büntetés-végrehajtásának törvényessége, humanitása, az elítéltek társadalmi beilleszkedésének elősegítésére irányuló célszerűsége, a végrehajtás differenciáltsága (az elítéltek klasszifikációja és az individuális kezelése mentén). A rendszerváltozás időszakában pedig a honi szakma olyan európai vezérelvekhez igazodott, mint a normalizálás, a nyitottság, illetve a felelősség elve.”

E három – szakmánkon belül mindenki számára ismert vagy ismerős – elv a téma szempontjából rendkívül fontos, hisz segíti, sarkallja a progresszív rendszer kialakítását, működtetését. Lényegüket röviden és tömören a következőkben lehet összegezni:

Normalizáció elve:

A börtönbeli életviszonyokat, amennyire lehet, közelíteni kell a szabad életkörülményeihez, ezzel is ellensúlyozva a börtön káros hatását. Ez az elv átfogja, illetve érinti az elítélt jogi helyzetét, a börtönön belüli életmódot, valamint a fogvatartás anyagi és egyéb feltételeit.

Nyitottság elve:

Az elítélt elszigetelése – fizikai értelemben – csak oly mértékű legyen a társadalomtól, amilyen mértékben azt veszélyessége megköveteli. Más vonatkozásban a börtönnek nyitottnak kell lenni a külvilág felé, a lehető legjobban szélesíteni kell a fogvatartott kapcsolatát a külvilággal. Ebbe a munkába be kell vonni a közvéleményt, és – ha lehetséges – külső erőforrásokat is igénybe kell venni.

A felelősség elve:

Az elítéltek felelősségérzetének, önbecsülésének, az önállóságra késztetésnek a fejlesztését jelenti. A végrehajtás nem avatkozhat be korlátlanul az elítélt életébe, de az elítéltnak, mint a végrehajtási folyamat alanyának meg kell minden segítséget adni a társadalmilag elfogadott életvezetés kialakításához. Ennek az elvnek a megvalósulása akkor a leghatékonyabb, ha a büntetés-végrehajtás a fogvatartottal együttműködve tervezi meg, alakítja ki annak szabadságvesztés alatti életét – a megfelelő egyéniesítés és differenciálás mellett.

Ezek után bizonyára érthető, hogy a fenti elvek figyelembevétele miért nem mellőzhető a progresszív végrehajtási rend működtetése szempontjából.

A **progresszív rendszer** működtetésének elsődleges céljai, megítélésem szerint a következők:

- a fogvatartottak bevonása saját szabadságvesztésük végrehajtásába úgy, hogy az intézetben belüli életük és tevékenységük az önkéntes jogkövetésen alapuljon, a legmesszebbmenőkig számítva az elítéltek önállóságára, felelősségérzetére,
- a kényszer elemek mellőzésével olyan viszony kialakítása a személyzet és a fogvatartottak között, amelynek keretében a fogvatartott együttműködik a saját szabadságvesztésének végrehajtásában, nemcsak a büntetés-végrehajtás személyzetével, hanem a büntetés-végrehajtási munkát segítő civil és karitatív szervezetekkel is,
- a szabadságvesztésből minél hosszabb időt olyan körülmények között töltsön a fogvatartott, amely leginkább hasonlít a civil élet viszonyaihoz.

A progresszív végrehajtási rendszer akkor működik jól, illetve akkor tölti be megfelelően a funkcióját, ha a fogvatartottakat részéről megvan az együttműködési szándék. Ennek kialakítását, erősítését a különböző jogszabályokból adta lehetőségekkel motíválni is tudjuk.

A progresszív rendszerből fakadó differenciálás lehetőségeit tovább szélesíti a módosított Bv. Kódex által bevezetett enyhébb végrehajtási szabályok alá helyezés lehetősége is. Az 1993. évi XXXII. tv. (Bv. Kódex) az EVSZ bevezetése mellett számos új jogintézmény bevezetésével szélesítette a büntetés-végrehajtás lehetőségeit, amelyek igen komoly motivációs eszközként alkalmazhatók az együttműködési készség megteremtése, javítása terén. Ezekén túl a Btk-ból adódó lehetőségekkel és kötelezettségekkel is számolhatunk.

Melyek tehát a differenciálási lehetőségek?

A Btk-ból adódóan:

- egyfel enyhébb vagy súlyosabb fokozatba helyezésre történő előterjesztés lehetősége a bv. bírónak (a magatartástól, viselkedéstől függ);
- a feltételes szabadságra bocsátásra történő előterjesztés lehetősége a bv. bírónak (pozitív vagy negatív javaslattal, ami szintén magatartás, viselkedés, illetve egyéni teljesítmény, teljesítés függvénye).

A Bv. Kódexből adódóan:

- rövid tartamú eltávozás,
- a kimaradás különböző formái (egyéni, csoportos),

- az EVSZ alá helyezett rendszeres és kivételes eltávozás,
- a súlyos beteg hozzátartozó kíséret nélküli meglátogatása,
- intézeten kívüli látogató fogadás lehetősége,
- az intézeten kívüli munkavégzés lehetőségének szélesebb körű alkalmazása.

Úgy vélem, a szabadságvesztés végrehajtásának rendje és a progresszív végrehajtási rend közötti kapcsolatra is fontos kitérnünk:

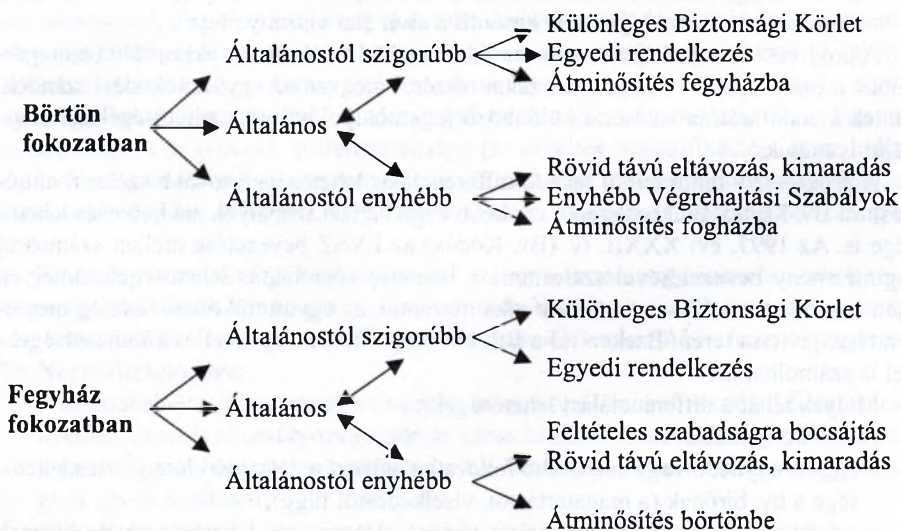
A fokozatok közötti átjárhatóságra a Btk., illetve a Bv. Kódex – bizonyos jogszabályi feltételek fennállása esetén – lehetőséget adnak az eggyel enyhébb vagy súlyosabb fokozatba helyezéstől egészen az EVSZ alkalmazásáig.

Az egyes fokozatokon belüli progresszivitásnak elsősorban a minden fokozatban – ha még eltérő mértékben – érvényes rezsimszabályok differenciált alkalmazásával próbálunk a fogvatartottak részére perspektívát felvázolni, felkínálni, amit mindenkinek van lehetősége elérni, teljesíteni. Fontos azonban kihangsúlyozni, hogy az egyéniesítés (individualizáció) elvének érvényesítése nem mellőzhető. (Ugyanis – az egyén számára – a cél csak akkor teljesíthető, ha annak van értelme.)

A progresszív végrehajtási rendszer működtetésének sematikus ábrázolását alább közöljük. (A rendszer gyakorlati megvalósítását a 2. sz. táblázat tartalmazza.)

1. sz. ábra

Progresszív végrehajtás rendje (két fokozatban)

Mielőtt áttekintenénk a progresszív végrehajtási rendszer intézeten belüli működését, néhány jellemző adatra, sajátosságra hívnám fel a figyelmet:

- az intézetben meglehetősen magas a súlyos bűncselekményt elkövető, a hosszú büntetési idővel rendelkezők aránya, ami a progresszív rendszer működtetése szempontjából külön kihívást jelent számunkra,

- a fogvatartottak többsége fegyház fokozatba tartozik,
- a büntetési időt figyelembe véve a fogvatartottaknak több mint 50%-a 5-10 év, illetve azt meghaladó büntetési időt tölt,
- a fokozat, az elkövetett bűncselekmény és a kiszabott büntetés miatt 30%-uk szigorúbb biztonsági csoportba van sorolva.

1. sz. táblázat

A fogvatartottak fokozatonkénti megoszlása

	2000.	2001.	2002.	2003.
fegyház	191	213	204	206
börtön	127	146	158	136
fogház	4	1	3	4
előzetes, nem jogerős	23	10	23	19
átlaglétszám	338	381	383	372

börtönrutinnal rendelkezik. Számukra a legnagyobb problémát a szabadulásig még hátra lévő idő okozza.

A zártabb, kötöttebb belső életkörülmények miatt az előbb jelzett kategóriáknál még inkább indokolt a progresszivitásban rejlő lehetőségek kihasználása, kiaknázása, amelynek eredményei – tapasztalatunk szerint – az alábbiakban összegezhetők:

- a progresszív végrehajtás együttműködésre ösztönöz és ez előnyös még akkor is, ha nem belső meggyőződésből, egyszerűen csak alkalmazkodásból, konformizmusból fakad,
- rendszeres programok keretében – amelyeket a fogvatartott is akar – le tudjuk kötni őket, ez megtöri az egyhangúságot, aktivitásra ösztönöz, amellet, hogy magában hordozza a sikerélmény lehetőségét, fejleszti a fogvatartottak felelősségérzetét, önbecsülését, önállóságát,
- az elfoglaltság egyben időöltés, tehát pozitív hatással van az idő múlására is,
- a programok – amelyekbe bevonjuk a civil és a karitatív szervezeteket – sokszínűségével és változatosságával tovább csökkenhet a távolság a börtön és a szabad élet viszonyai között,
- a nyitottabb életér szélesítése javíthatja, illetve segítheti a szabadulás utáni visszailleszkedést,
- a fogvatartás folyamatában az őrzés helyett egyre inkább a felügyelet, ellenőrzés dominálhat, lehetőség nyílik az enyhébb biztonsági csoportba sorolásra, ami jelentősen csökkentheti az elítélt kiszolgáltatott helyzetét,
- lehetőség nyílik – a jutalmazás és a különböző jogintézmények alkalmazásával – az intézet esetenkénti elhagyására.

A progresszív rendszer működtetése új helyzet elé állítja a fogvatartottakat, de a személyzetet is. Dr. Lőrincz József gondolatait követve, azzal egyetértve az alábbiakban

Ezek a tények nem hagyhatók figyelmen kívül a progresszív rendszer működtetése szempontjából.

A hosszú büntetési idővel rendelkező személyekkel való foglalkozás komoly kihívás a büntetés-végrehajtás számára, mind biztonsági, mind nevelési-kezelési szempontból. Többségük komoly

összegezhető ez a törekvés: „a végrehajtási folyamat alanyává, közreműködőjévé avatja az elítéltet, a börtön szerepe pedig a társadalmilag elfogadható életvezetés kialakításához való segítségnyújtás... az együttműködő – szolgáltató börtönig vezető szakmai út... nem könnyen átjárható. Egy új típusú bánásmód-kultúrát, elsősorban a börtön személyzet részéről jelentős szemléletváltozást követel meg.”

Ez véleményem szerint azt jelenti, hogy ebben a sajátos jogviszonyban nem alá-főlérendeltségi, hanem mellérendeltségi viszonyról van szó, ami újabb konfliktusokat indukál, indukálhat. Ugyanakkor tény és a rendszer eredményes működtetése miatt tényként kezelendő, hogy együttműködő fogvatartott nélkül nincs jól működő progresszív végrehajtási rendszer, de ez a végrehajtási folyamat a másik résztvevőivel kapcsolatban is igaz: együttműködésre képes és alkalmas személyzet nélkül sem működtethető a rendszer.

A személyzettel meg kell értetni, meg kell próbálni elfogadtatni – ami persze nem könnyű feladat, hisz sokan közülük ezt a változást (ami egyben jelentős szemléletváltozás is) saját jogaik, presztízsük, hatalmuk, tekintélyük csökkenéseként élhetik meg –, hogy a rendszer sikeres és eredményes működtetése az ő érdekük is, hiszen ezen keresztül az ő helyzetük, munkájuk is könnyebbé válik, csökken a konfliktushelyzetek száma, a pszichés teher.

A végrehajtási rendszer pozitív változásokra ösztönző szerepének a külsőségekben is meg kell nyilvánulnia. Legyenek azok tárgyi, elhelyezési vagy akár foglalkoztatási körülmények.

Ha megengedek, példaként az intézetben kialakított látogatófogadás céljait szolgáló blokkon keresztül szeretném ezt érzékeltetni. Itt az általánostól enyhébb rezsimszabályok alá tartozók családi jellegű, míg az általános rezsimszabályok alá tartozók elválasztás melletti, illetve az általánostól szigorúbb rezsimszabályok alá tartozók egyszemélyes telefonos biztonsági beszélőfülkében fogadhatják a látogatóikat. A családi jellegű látogatóhelyiség a be, illetve a kijárat mellett került kialakításra – ezzel szimbolizálva és a fogvatartottaknak elmondva, hogy innen az „út” az intézeten kívüli látogatófogadás irányába is vezethet.

Az előzőekhez hasonló módon lehetne plasztikusan érzékeltetni a körülmények, feltételek sokaságát az elhelyezés, az oktatás és a szabadidős tevékenységek területén is.

A progresszív rezsimszabályokat eredményesen olyan intézetben lehet vagy érdemes alkalmazni, ahol a fogvatartottak elmondhatják, hogy a jogszabály által támasztott előírásoknak megfelelően egészséges, higiénikus zárkákban kerülnek elhelyezésre, ételmezésük, egészségügyi és anyagi ellátásuk folyamatos és jó színvonalú, ha a felügyelet részéről is meg van az együttműködési képesség, következetesen betartják, és nem csak betartatják a szabályokat.

A fentiekén túl elengedhetetlen, hogy a munkavégzéshez, munkavédelemhez szükséges feltételek úgy a költségvetési, mint a kft. munkaterületein maradéktalanul a rendelkezésre álljanak. A minél szélesebb körű munkavégzés mellett az intézeten kívüli foglalkoztatás se legyen a fogvatartottak számára elérhetetlen, a munkát végzők jövedelmezése havi, értékelése (jutalmazása) pedig negyedévi rendszerességgel történjen

meg. Az elvégzett munka után járó szabadságot minden esetben kapják meg, ha nincs jogszabályi akadálya, annak egy részét intézetben kívül töltsék le valamilyen eltávozási forma keretében. A szabadidejüket hasznosan, érdeklődési körüknek megfelelően, értelmesen tölthessék el. Szükséges, hogy a személyzet a fogvatartottak kapcsolattartását kiemelt feladatként kezelje, persze a szükséges és indokolt kontroll mellett.

Az intézetben jól szervezett oktatási rendszernek kell működni, ahol minden önként jelentkező fogvatartott részt vehet szervezett képzésben (szakirányú, általános- és középiskolai oktatás), kulturális- és sportprogramokon, vallási rendezvényeken. Bármilyen furcsa, de ide sorolnám még a fogvatartottak részére érkezett iratok kézbesítését, kérelmeik, panaszaik gyors továbbítását, vagy az azokban történő korrekt – jogszabályokon alapuló – döntést, ügyintézését, mert ez is segíti a személyzet és a fogvatartottak között egyébként meglévő bizalmatlanság oldását, erősíti a szavahihetőség, törődés és gondoskodás érzetét, amely az együttműködési készség kialakításához szükséges.

A személyzethez köthető bizalom megnyilvánulásaként a fogvatartott bármikor és közvetlenül fordulhasson a bv. felügyeleti ügyészhez, az intézetparancsnokhoz, az osztályvezetőkhöz, a pszichológushoz, a lelkészhez, a pártfogókhoz és elsősorban a nevelőkhöz.

Amennyiben a bűncselekményéből, illetve a büntetése végrehajtása során elkövetett cselekményekből rendelkezésre álló adatok nem zárják ki, adott a lehetőség a fogvatartott részére, hogy a végrehajtási fokozatának megfelelő legkedvezőbb elhelyezést és jutalmazási lehetőségeket, továbbá a jogszabályi kereteken belül elérhető legnagyobb kedvezményeket is megkaphassa. Ez esetben – bár fokozatváltásra nem kerül sor – előfordulhat, hogy a jó magaviseletű fegyház fokozatú elítélt az általánostól enyhébb rezsimszabályok között a sportolás, a kapcsolattartás lehetőségeiben többet ér el, mint az általánostól szigorúbb rezsimszabályokban lévő, a büntetés-végrehajtás szabályaival, a bv. intézet rendjével szembeszegülő börtön fokozatú elítélt.

A progresszív rendszer intézetben belüli működésének részletesebb megismertetése nem nélkülözheti itt és most annak a ténynek deklarálását, miszerint a különböző rezsimszabályok alá tartozó fogvatartotti kör részére a jogszabályban meghatározott kedvezmények, illetve jogosultságok közül a törvényi minimumot maradéktalanul biztosítani kell, de annál többet is lehet.

Felmerülhet a kérdés: Miért kell választás elé állítani a fogvatartottat? Az önállósága jobban fejleszthető, ha van választási alternatíva, ha döntési esélyt kap. Ezen túl a személyzet is döntési helyzetbe kerül, és a pozitív irányban változó magaviseletű fogvatartott lehetőségeit – jogszabályi keretek között – kiterjesztheti.

Egyébiránt az előzőktől függetlenül eddig is volt, illetve van az általánosnál súlyosabb és enyhébb rezsím kialakítására jogszabályi lehetőség. Például a progresszív rezsimszabályok „általános rezsímjénél” mindenképpen szigorúbb rezsím a Különleges Biztonságú Köreletrész, illetve minden intézet tart fenn egyszemélyes zárkákat a végképp szembeszegülő fogvatartottak elkülönített elhelyezésére.

A progresszív rezsimszabályok „enyhébb rezsímjétől” szintén vannak még enyhébb rezsímek, pl. az átmeneti csoport vagy a börtön és fegyház fokozatban az EVSZ alá he-

lyezették esetében. Ezeknek azonban van egy közös jellemzőjük, nevezetesen az, hogy, valamilyen jogszabályi vagy egyéb korlát miatt nem mindenki számára elérhetőek. Példák az egyéb enyhébb rezsimek feltételeire:

- Átmeneti csoport: ha fegyház vagy börtön fokozatban legalább 5 évet letöltött a szabadságvesztésből;
legfeljebb 2 évvel a szabadulás előtt.
- EVSZ: ha a szabadságvesztésből a feltételes szabadságra bocsátásig; esedékes időtartam felét letöltötte;
ha nem bocsátható feltételes szabadságra;
ha börtön vagy fogház fokozatban 6, illetve 3 hónapot letöltött;
ha az intézet előterjeszti;
ha nincs újabb büntetőeljárás folyamatban stb.

A fenti példákban is látható: sok feltételnek kell meglennie, túl sok a „ha” a jogszabályi előírások miatt – amelyek természetesen komoly koncepciókon alapulnak, és létjogosultságuk nem vitatható. Jelenleg azonban az a helyzet, hogy a fogvatartottaknak kb. 5%-a esetében vizsgálható az EVSZ hatálya alá helyezés lehetősége. A többi esetben jogszabály kizárja ennek lehetőségét.

A fentiekkel ellentétben a progresszív rezsim általános rezsimjéből az enyhébb rezsimjébe kerülésnek nincsenek jogszabályi korlátai és egyéb beiktatott akadályai, kizárólag a fogvatartott magatartásától, viselkedésétől, együttműködési készségétől és aktivitásától függ, hogy milyen „csoportba” lesz sorolva és mennyi ideig. Az „enyhítés” vagy a „szigorítás” lehetősége mindenkinél érvényesíthető az előző viselkedési és magatartási formák értékelése alapján. Éppen ezért mi arra építünk, hogy a fogvatartottak mindenképpen átgondolják: melyik utat választják, mi a jó vagy jobb nekik a börtönkörülmények között.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben a fogvatartottak 2000-től egy bv. fokozaton belül két rezsimben kaptak lehetőséget, ezen belül egy általános és egy enyhébb rezsimben. Amennyiben a körlet több objektumból áll, illetve az objektum jól szektorálható, akkor három rezsim kialakításának is van értelme. Jelenleg a három rezsim működtetésének tapasztalatait teszteljük.

A fogvatartottak az intézetbe történő befogadásukat követően rövid időn belül tájékoztatást kapnak a felkészítést végző nevelőtől ezekről a lehetőségekről. A felkészítő részlegből kikerülve a nevelőjük szintén tájékoztatja őket, felhívja a figyelmüket a Házi rendben is megfogalmazott és elérhető lehetőségeikre, s közösen próbálnak programot, célokat keresni.

A fogvatartott befogadása utáni elhelyezéséről, ezzel együtt az adott rezsimbe kerüléséről a Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság dönt, figyelemmel a biztonsági csoportba sorolásra, a fogvatartott személyiségére, fegyelmi-jutalmazási helyzetére, a szabadulásáig hátralévő időre és a nevelési anyagába tett bejegyzésekre, illetve ebben további segítséget ad a közel 90 kérdésből álló kérdőív, amit a személyiség megismeréséhez, feltérképezéséhez használunk.

A felkészítő részleg az általános rezsimszabályok szerint működik. Az újonnan befogadott fogvatartottak 30 vagy 60 napot töltenek a részlegben. Befogadásuk után egyé-

ni nevelői foglalkozásra kerül sor, amely során a nevelő feltárja a fogvatartott korábbi életkörülményeit, kitér bűncselekménye elkövetésére, annak okára, céljára, körülményére, feltérképezi szociális helyzetét, családi, társadalmi kapcsolatait, iskolai, szakmai végzettségét, foglalkozását, munkaképességét, érdeklődési körét, szokásait, a szabadságvesztés utáni elképzeléseit.

A fent vázolt nevelői tevékenység, a fogvatartott véleményének ismerete teszi lehetővé az egyes rezsimek közötti átjárhatóság kihasználását. Fontos már az első befogadó egyéni foglalkozás megtartásánál erre az átjárhatóságra felhívni a fogvatartottak figyelmét.

A fogvatartott beleegyezésével elvégzett pedagógiai-pszichológiai vizsgálat célja szintén az, hogy feltárja a fogvatartott személyiségének összetevőit, feltérképezze szándékait, együttműködési készségét, szabadulás utáni céljait. A felkészítő részlegben történik az egészségügyi és munka-alkalmassági vizsgálat is.

A csoportban eltöltött idő után a nevelő javaslatot készít a fogvatartott későbbi elhelyezésére, magatartása alapján az alkalmazandó rezsimszabályokra. A fogvatartott ezek értékelése alapján kerülhet az adott fokozaton belül enyhébb vagy szigorúbb rezsimbe.

Az általános rezsimben a fogvatartottak az általános elfogadott mennyiségben, időtartamban élhetnek a sportolás, a kapcsolattartás lehetőségével. Ha a jogszabály a kapcsolattartási lehetőségnél minimumot, vagy konkrét mértéket határoz meg, attól érdemes egy kissé pozitív irányban eltérni. Mint azt már említettem, elvünk az volt, hogy a törvényi minimumnál több lehetőséget kapjon a fogvatartott még az általános rezsimben is. (Pl.: látogatás a minimális 30 perccel szemben 1 óra.)

Amennyiben a fogvatartott kiérdemli, kapjon lehetőséget az enyhített rezsimszabályokra, amelynek lehetőségei jobban közelítenek a törvényben meghatározott felső határhoz s elérhetik azt. Ha nincs jogszabályi felső határ, akkor elérhetik az intézet lehetőségeihez mérten a legkedvezőbb lehetőséget (pl.: látogatás 1,5 óra, telefonálás 2x6 perc).

Az egyes rezsimekben a nevelő sok területről, személytől összegyűjtött információ birtokában rendszeres véleményalkotás mellett kíséri figyelemmel a fogvatartott magatartását, személyiségének esetleges változásait, kapcsolattartásának alakulását, a képzésben vagy a programokban való részvételét – az értékelhető változás esetén javaslatot készít, és a fogvatartási ügyek osztályvezetője vagy a parancsnokhelyettes dönt a rezsimváltásról.

Azon fogvatartottak esetében, akik berendezkedtek itéleti idejük letöltésére, abban aktívan közreműködnek, magatartásuk, biztonsági csoportba sorolásuk ezt lehetővé teszi, a nevelők rendszeresen élnek a rezsimváltásra vonatkozó javaslattal a fogvatartási ügyek osztályvezetője felé.

Ha a fogvatartott nem igazolja azt, hogy képes élni az enyhébb rezsimszabályok adta lehetőségekkel, azokkal visszaél vagy fegyelemsértést, illetve bűncselekményt követ el, visszakerülhet az általános rezsimszabályok közé, vagy az attól szigorúbbba, ami semmiképpen nem tekinthető büntetésnek. Egészen egyszerűen: nem igazolta az elvárásokat, nem érdemli meg, hogy kedvezőbb lehetőségek között maradjon. A közvetlenül szigorúbb rezsimszabályok alá helyezés szintén nem szankció, hanem a fogvatartott helyzetéből adódó objektív tényeken alapuló döntés. Természetesen a tények ismertetését, a döntést a fogvatartott tudomására kell hozni.

A jutalmazás, illetve a kapcsolattartásban rejlő lehetőségek

A fogvatartott példamutató magatartásáért, a munkában elért eredményéért, a tanulásban tanúsított szorgalmáért, sport vagy kulturális rendezvényen elért eredményéért, az elítéltek nevelésében való eredményes közreműködéséért, az élet vagy jelentős anyagi érték megmentéséért, továbbá súlyos veszély elhárításáért részesíthető jutalomban. A jutalmazási folyamat során a munkáltató véleményéhez hasonlóan figyelembe kell venni a körletfelügyelők véleményét is, majd a nevelő ezektől, illetve attól függően, hogy az egyéni nevelési tervben milyen jutalmazási formát irányzott elő, elbírálja, vagy továbbbítja a javaslatot az osztályvezető és a parancsnok felé. Jutalmazással összefüggően egyeztetést a nevelő a nevelési terv kialakításánál végezzen, az attól való eltérés indokolt esetben, írásos indoklással lehetséges.

A jutalmazási formák a fogvatartottak esetében az alábbiak:

- dicséret,
- látogató fogadása során kívül, illetve a látogatási idő meghosszabbítása,
- a személyes szükségletre fordítható összeg növelése,
- tárgyjutalom,
- fenyítés elengedése,
- a végrehajtott fenyítés nyilvántartásból való törlése,
- pénzjutalom,
- kimaradás (előzetes letartóztatásban lévőknél nem adható),
- rövidtartamú eltávozás (előzetes letartóztatásban lévőknél nem adható).

A jutalmazási lehetőségek tekintetében az enyhébb rezsimbe kerülés azt jelenti, hogy elérhetővé válnak a legmagasabb szintű jutalmak (az utóbbi három). Aki csak az általános rezsimszabályok elvárásait képes teljesíteni, az nem érdemelte ki azt sem, hogy kivételes jutalmakban részesüljön.

A kapcsolattartás formái (az előzetes letartóztatásban lévőknél a kapcsolattartás formáit az eljáró hatóság határozza meg):

- levelezés (korlátlan)
- pénzküldemény (korlátlan)
- csomagküldemény (az intézet által meghatározható)
- látogatás (intézet által meghatározható)
- telefonbeszélgetés (intézet által meghatározható)
- házi beszélő (engedélyezhető)
- házasságkötés az intézetben (engedélyezhető)
- a bv. intézet engedéllyel történő ideiglenes elhagyása (kivéve előzetes letartóztatásban lévőök).

A kapcsolattartás jogszabályban meghatározott mértékét – a levelezés kivételével – a progresszív nevelési elvek annyiban érinthetik, hogy a keretszabályokat milyen tartalommal töltjük meg. Ennek során pontosan rögzítjük, hogy kik vehetik igénybe a jogszabály által előírt legmagasabb tartamot, illetve hogy az intézetparancsnok milyen mértékben él a pozitív irányú eltérítés lehetőségével.

Még egy fontos momentumra szeretném a figyelmet felhívni (erről természetesen minden fogvatartottat tájékoztatunk). A szigorúbb rezsimszabályok alá tartozók esetében az intézet a feltételes szabadságra bocsátás előterjesztésekor nemleges javaslatlaltal fog élni a bíróság felé, míg az általános rezsimszabályok alá tartozó fogvatartottaknál az intézeti előterjesztésekben a javaslat általában az, hogy a bíróság ne azonnal, hanem egy későbbi időpontban tegyen javaslatot a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatban.

(A fentiekhez hozzátartozik természetesen, hogy az intézetnek csak javaslattelevi joga van, a döntés a bíróság kompetenciája, de a tapasztalatunk az, hogy javaslatunk döntő többségét a bíróság elfogadja.)

Összességként néhány – az eredmények elérését segítő, a gyakorlat által visszaigazolt – elvet szeretnék megemlíteni a teljesség igénye nélkül:

- segítő együttműködés és jogkövető magatartás a személyzet részéről,
- kiemelt figyelem a jogok biztosítása és a kötelességek megkövetelése terén,
- széleskörű tájékoztatás a rendszer működéséről,
- következetes szabályérvényesítő munka,
- korrekt és folyamatos egyéni értékelés,
- a rezsimek közötti átjárhatóság tudatosítása (egyik sem végleges állapot),
- a „súlyosabb” rezsimbe helyezés nem szankció, ennek megértetése (nem végleges állapot),
- még az általánosnál szigorúbb rezsimszabályok alkalmazása során a jogosultságok és a kedvezmények közül a jogszabályi minimumot – a pozitív menedzselés érdekében, ha lehetséges, akkor annál többet – maradéktalanul biztosítani kell.

Eredmények

A tapasztalataink alapján eddig elsősorban pozitív eredményekről tudok szólni, ezek kimutathatóak számszerű adatokban, a programok sokszínűségében és azok eredményességében, ugyanúgy, mint az intézet elhelyezési és egyéb tárgyi körülményeiben, azok megőrzésében és megbecsülésében.

Továbbá:

- javult a biztonság (szökés, súlyosabb rendkívüli esemény az intézetben nem történt)
- konszolidáltabb a viszony a felügyelet és a fogvatartottak között (3. sz. táblázat),
- a személyzetre kevesebb pszichés teher nehezedik, nyugodtabb a munkahelyi légkör,
- javul a fegyelmi helyzet,
- növekszik az intézetet ideiglenesen elhagyók száma: nem történt késés vagy visszatérés elmulasztása (4. sz. táblázat),
- hatékonyabb a munkavégzés, eredményesebben működnek a foglalkoztatásra létrehozott szervezetek,
- jobban vigyáznak az intézeti értékekre, illetve a saját környezetükre, a rend, tisztaság mellett a fogvatartottak igényesebbé váltak, nagyobb gondot fordítanak önmagukra,
- sikeresebben teljesíthetők a programok.

Nagyon fontos tény az, hogy a fogvatartottak többsége érti és érzi a rendszer lényegét, és ezzel a lehetőséggel igyekszik élni (2. sz. ábra).

A progresszív végrehajtási rendszer gyakorlati megvalósítása az intézetben

	Látogató-fogadás	Telefon-használat (hetente)	Csomag (havonta)	Kondicionáló-terem használata (hetente)	Külső sport-foglalkozás (havonta)	Elérhető jutalmazási formák	Egyéb
FEGYHÁZ	Szigorúbb ↔ Általános ↔ Enyhébb	1 óra elválasztás mellett	1x5kg élelmiszer 1x5kg tisztasági	2 hetente	egyszer	dicséret; látogatási idő meghosszabbítása; személyes szükségletre fordítható összeg növelése; soron kívüli látogatógodás; fenytítés törtlése; fenytítés hátralévő részének elengedése; pénzjutalom	kötött csoportos foglalkozás
		1 óra		egyszer	kétszer		Irányított, ellenőrzött csoportos szakkörri lehetőségek; gyakoribb kultúrprogramok
		1,5 óra havi egy alkalommal	2x6 perc	2x5kg élelmiszer 1x5kg tisztasági	kétszer	hetente egyszer	bármely jogszabályi formában és mértékben
BÖRTÖN	Szigorúbb ↔ Általános ↔ Enyhébb	1,5 óra elválasztás mellett	1x5kg élelmiszer 1x5kg tisztasági	2 hetente	egyszer	dicséret; látogatási idő meghosszabbítása; személyes szükségletre fordítható összeg növelése; soron kívüli látogatógodás; fenytítés törtlése; fenytítés hátralévő részének elengedése; pénzjutalom	kötött csoportos foglalkozás
		1,5 óra	6 perc	egyszer	kétszer		Irányított, ellenőrzött csoportos szakkörri lehetőségek; gyakoribb kultúrprogramok
		1,5 óra havi egy alkalommal	2x6 perc	2x5kg élelmiszer 2x5kg tisztasági	kétszer	hetente kétszer	bármely jogszabályi formában és mértékben
FOGHÁZ							fokozatváltás

KBK
sportfoglalkozás a KBK-n, egyéni foglalkozás zárkán, állandó kontroll, egyedi elhelyezés, stb.

Atmeneti csoport
13 nap rövidtáv; havonta 24 óra elv. kíséret nélküli, temetési részvétel, súlyos beteg hozzátartozó meglát.

EVSZ
hetente 24 óra kivételesen 48 óra elv. külső munkahelyen kíséret nélküli, temetési részvétel, súlyos beteg hozzátartozó meglát.

(Az intézet javaslata a feltételes szabadságra bocsátás elbírálásakor a szigorúbb rezsimbe tartozó fogvatartott esetében negatív, általános rezsimbe tartozó fogvatartott esetében az, hogy későbbi időpontban történjen a bírói döntés, enyhébb rezsimbe tartozó fogvatartott esetében pozitív.)

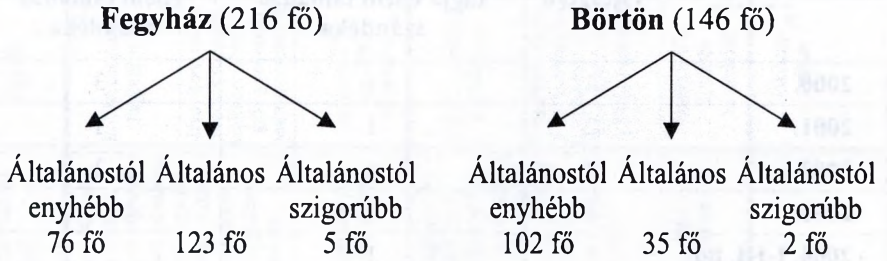
**A kényszerítő eszközök alkalmazásának okok szerinti megoszlása
(2000–2004)**

	Összesen	Személyi állomány tagja elleni támadás szándéka	Fogvatartott társ elleni támadás szándéka
2000.	4	1	3
2001.	2	1	1
2002.	2	-	2
2003.	4	2	2
2004. I-III. hó	1	1	-

Az intézetből ideiglenesen eltávozók számának alakulása

	2000.	2001.	2002.	2003.
Enyhébb fokozatba helyezés	2	9	14	18
Súlyosabb fokozatba helyezés	1	0	0	0
Feltételes szabadságra bocsátás engedélyezve	85	85	94	106
Feltételes szabadság nem engedélyezve	23	22	13	62
Pártfogói felügyelet alá helyezés	3	18	44	73
EVSZ hatálya alá helyezés	3	3	5	3
EVSZ megszüntetés	3	0	0	0
Rövidtartamú eltávozás	13	25	18	32
ebből késve jelentkezett	0	0	0	0
EVSZ-es eltávozások	21	14	10	36
ebből késve jelentkezett	1	0	0	0
Bf-re bocsátva	3	0	3	4
ebből késve jelentkezett	0	0	0	0
Kimaradás	0	0	0	0
ebből késve jelentkezett	0	0	0	0
Súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása, temetésen való részvétel kísérettel	6	16	17	18
Súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása, temetésen való részvétel kíséret nélkül	2	2	1	3

**A fogvatartotti létszám rezsim szerinti megoszlása
(a fogvatartottak összlétszáma: 362 fő)**

Különleges Biztonsági Körlet: 6 fő
Átmeneti csoport: 6 fő

Enyhébb Végrehajtási Szabályok: 7 fő